Robert Bacalja

SLAVENSKE KNJIŽEVNOSTI U DALMATINSKIM PERIODICIMA U RAZDOBLJU HRVATSKE MODERNE

dr. sc. Robert Bacalja, Sveučilište u Zadru, pregledni rad

UDK 821.16.03=163.42
050:82] (497.5-3 Dalmacija)
821.163.42.02 Moderna

*U radu se analiziraju prijevodi i posrednički članci iz slavenskih književnosti u dalmatinskim novinama i časopisma koji najviše pridonose posredništvu tijekom razdoblja hrvatske moderne. Premda periodika u Dalmaciji tradicionalno posreduje iz romanskih književnosti, napose iz talijanske, u analiziranom korpusu vidljiva je zamjetna recepcija slavenskih književnosti, posebno ruske. Paradigma najveće priznate kulture i književnosti u neslavenskom svijetu poželjna je identitetska osnova i hrvatskoj književnosti kao dijela velikog slavenskog stabla od romantizma do moderne. Posredništvo iz slavenskih književnosti ispituje se na korpusu poznatih novina i časopisa koji su izlazili u Dubrovniku, Splitu i Zadru (*Crvena Hrvatska, Srđ, Sloboda, Jedinstvo/Novo jedinstvo, Novi vijek, Narodni list, Smotra dalmatinska, Iskra, Glasnik Matice dalmatinske, Lovor *i dr.).*

Ključne riječi: *hrvatska moderna; posredništvo; prijevodi; dalmatinska periodika; ruska književnost; slavenski identitet*

1. Uvod

Svrha rada je ispitati čestoću prijevoda i posredničkih članaka iz slavenskih književnosti u vodećim dalmatinskim novinama (*Smotra dalmatinska, Narodni list, Crvena Hrvatska, Sloboda i Jedinstvo*) te u značajnim časopisima (*Glasnik Matice dalmatinske, Lovor, Srđ i Novi vijek*) na razmeđu 19. i 20. stoljeća. Radom se žele izdvojiti i utvrditi najznačajniji posrednički opusi i njihov doprinos hrvatskom prevodilaštvu tijekom moderne. S obzirom na tradicionalno bliske veze i posredništva iz romanskih književnosti (posebno talijanske) u Dalmaciji u radu će se na temelju istraživanja korpusa potvrditi frekventnost slavenskih literatura u navedenim novinama i časopisima i njihova recepcija i utjecaj u hrvatskoj književnosti toga razdoblja. U tom

kontekstu valja istaknuti da osobitu ulogu u posredništvu među nacionalnim književnostima imaju "prevoditeljstvo i kazalište"[1], a s druge strane značenje prevoditeljstva i posredništva davno je istaknuto kao snažan poticaj konstituiranju i građenju nacionalne književnosti[2] i čitateljstva.[3]

***

Već u trećem godištu *Kraljskog Dalmatina* (1808) nalazimo prijevod književne vijesti, o tome kako je Goethe stigao u Erfurt na izvedbu drame.[4] Prijevode nalazimo i u Gajevoj *Danici*, osobito one slavenskih književnosti. Aleksandar Flaker ističe kako je prevodilaštvo kada se hrvatska književnost konstituira odigralo bitnu ulogu u stvaranju nacionalnog identiteta koji je i dio velikog slavenskog "duhovnog" stabla. Izabrana djela nisu se u *Danici* prevodila s estetskih pobuda, koliko s one pragmatične "funkcionalne" strane koja je bila u službi izgradnje "nacionalne svijesti kao "ilirske" tako i općeslavenske."[5] U pragmatici takvog uredničkog programa *Danice* mjesto pronalazi i prvi prijevod jednog ruskog pjesnika.[6] Sličan program nalazimo i u Vrazovu *Kolu*. Osim što se prevodi s ruskoga, posreduje se iz češke i poljske književnosti. Već u prvoj knjizi nalazimo članak koji referira o češkoj književnosti Ćeska literatura[7] koji potpisuje Ismail Ivanović. No, u istoj knjizi nalazimo dopis Dragutina Rakovca u rubrici Ilirska literatura A) Književni život Serbaljah. U drugoj pak knjizi nalazimo prijevod Puškinove pripovijesti *Pikova dama*, ali u istom broju i članak Ruska i poljska literatura koji potpisuje Petar Dubrovski, urednik sveslavenskog časopisa *Dennice*.

S druge strane prvi preporodni i uopće književni periodik izvan Zagreba *Zora dalmatinska* donosi prijevode već u prvom godištu lista. *Zorin* prevoditeljski program posve je drugačije usmjeren. Za razliku od *Danice* i *Kola* koji se usmjeravaju prema

---

[1] Usp. Helena Peričić, *Posrednici engleske književnosti u hrvatskoj kritici u razdoblju od 1914. do 1940. godine, Zagreb,* Hrvatsko filološko društvo, Biblioteka književna smotra, 2003., str. 16.

[2] Usp. August Šenoa, "Naša književnost" u: *August Šenoa,* knj. I, Zora, Matica hrvatska, 1964., str. 45.

[3] Jagić već u prvom godištu Vienca ističe značajnu ulogu prevoditeljstva: "Treba li nam već svakojako zabave u književnosti, koje pružaju novele i romani – ja ne govorim ovdje o njihovoj estetskoj strani – a ja mislim, da bez toga nikako biti ne možemo: to bi se imalo sastaviti kolo književnika, kojim su moderne literature dobro poznate, da se staraju za valjane prievode, što bi ih mogla, a nadam se, i htjela izdavati koja čestita knjižarnica." Vatroslav Jagić, "Plodovi književnosti hrvatsko-srbske od posljednje dvie godine, *Vienac,* I, br. 3, 1869., str. 68–69.

[4] "Ovoga vecera namisto zghledanja Radamisto koje jucer biasce bilo navisceno, biloje prikazano drugo receno Britaniko. Pjesmotvoracz od Verter, glasoviti Gothe biasce jr od jutra doscjao iz Veimar za najtise na ovom prikazanju. Druga od 30" *Kraljski Dalmatin,* III, br. 44, 1808., str. 351.

[5] Aleksandar Flaker, "Prijevodi s ruskog i hrvatska književnost 1836. – 1892.", *Hrvatska književnost prema evropskim književnostima,* Zagreb. Liber/Mladost, 1970., str. 259.

[6] "Ovu je funkciju imala i ruska u nacionalnom smislu programatska poezija, počev od Karamzinove pjesme Otadžbini (K otečestvu, prev. M. Topalović, *Danica Ilirska 1837) kao prvog ruskog pjesničkog djela prevedenog u Hrvata."* A. Flaker, Isto.

[7] *Kolo,* god. I, knj. I, 1842., str. 109–112.

slavenskim književnostima i građenju slavenskog identiteta[8] *Zora* se okreće posredništvu iz gotovo svih zapadnoeuropskih književnosti. Prevode se suvremeni europski pisci poput Hugoa, Manzzonija, Vitorelija, Byrona i dr. Uz to prevode se i grčki i rimski klasici.[9] Pa i pored orijentiranosti na zapadnoeuropske književnosti i na grčku i rimsku klasiku *Zora* donosi i slavenski program. Premda su htijenja naših preporoditelja usmjerena prema upoznavanju i povezivanju sa slavenskim literaturama ipak je ta "tješnja veza" izostala.[10] Iako su dodiri ostvareni, a orijentacija se okreće, kako se u tekstu Nevenke Košutić-Brozović ističe, od tradicionalno zapadno-europskih prožimanja prema slavenskim književnostima koje se snažno razvijaju, hrvatska književnost nije uspjela ostvariti veći doticaj nego su "slavenski utjecaji odigrali tek drugostepenu ili tek trećostepenu ulogu u literarnom formiranju naših romantičara."[11] No moramo istaknuti da je hrvatski književni romantizam pod snažnim utjecajem poljske, češke i ruske književnosti, što je vidljivo iz niza književnih opusa: npr. Vraza, Preradovića, Nemčića, Kukuljevića, Mažuranića i Markovića. U razdoblju realizma u hrvatskoj književnosti također se osjeća jak utjecaj slavenskih književnosti napose ruske i, kako ističe Flaker, po onom sinkronom prevodilaštvu. Naime on zaključuje kako je prevodilaštvo tijekom realizma iz ruske književnosti sustavno i sinkrono: "Prijevodi ruske književnosti u Hrvatskoj ne pojavljuju se više s decenijskim ili još većim zakašnjenjima. (...) Ovu sinkronizaciju prevođenja s objavljivanjem izvornika možemo zapaziti i u nekoliko drugih slučajeva. (...) Tu je ponajprije Šćedrin. (...) Već god. 1885. objavljuje se u pravaškim novinama "Sloboda" prijevod njegove bajke Liberalac – iste dakle godine kada je Liberalac tiskan u Russiske vedomosti."[12]

2. Pregled posredništva iz slavenskih književnosti u dalmatinskim novinama i časopisima

Što je s razdobljem hrvatske moderne u nacionalnom kontekstu? Književnost se okreće mnogim utjecajima, a ne samo pojedinom. Periodiku karakterizira "odbacivanje stranačke i didaktične književnosti, a za volju novog tipa kritičke svijesti i modela nacionalne kulture koja sada stoji posve otvorena prema modernim europskim kretanjima."[13] Hrvatska književnost se otvara gotovo svim zapadnoeuropskim književnostima, osobito romanskim (prvenstveno talijanskoj i francuskoj) a vidljivi su utjecaji i

[8] I drugi hrvatski periodici koji su izlazili sredinom XIX. stoljeća ističu takvo opredjeljenje, pa Matija Ban pišući o Dubrovniku članak Zrcalo povestnice ističe: "Ostavljajući sebi taj budući zadatak, da ga opširnije i sistematičnije razvijem, tim se za sada zadovoljavam, što ću na njega povući pozornost slavjanskog sveta." U: Katja Bakija, *Knjiga o "Dubrovniku", 1849-1852.,* Zagreb, Erasmus naklada, 2005., str. 85.

[9] Usp. Tihomil Maštrović, "Kroatizam Ante Kuzmanića i Zore dalmatinske", *Nad Jabukama vile Hrvatice (kroatističke studije),* Zagreb, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 2001., str. 89.

[10] Usp. Nevenka Košutić-Brozović, O problemu slavenske orijentacije u hrvatskoj književnosti, *Croatica,* god. I, sv. I, 1970., str. 184.

[11] Isto.

[12] A Flaker, nav. dj., str. 278.

[13] Vinko Brešić, *Čitanje časopisa*, Zagreb, Matica hrvatska, 2005., str. 125.

skandinavskih književnosti, te *njemačke književnosti*.[14] No slavenski utjecaj nije jenjao ni tijekom moderne, a posebno se opaža u djelovanju praške skupine.[15]

Nakon *Zore* periodika u Dalmaciji, posebno ona koja izlazi u Zadru, povremeno donosi prijevode i posredničke članke iz slavenskih književnosti, napose iz ruske (piše se o Kraszewskom, Sienkiewiczu, Sevčenku, Puškinu, Gogolju, Tolstoju, Turgenjevu i jedan članak o Garšinu)[16], u godišnjaku *Dubrovniku cvietu narodnoga književstva* u svezku drugom, Zagreb 1851, prevodi se poljski pjesnik Bogdan Zeleski odnosno njegov tekst *Duh od stepe*, a u istom broju *Dubrovnika* Medo Pucić prevodi Puškinovu pjesmu *Klevetnicima Rusije 1831*.[17] U časopisu *Slovinac* najviše je prostora "posvećeno ruskoj kulturi i književnosti."[18] U svojoj opširnoj studiji o časopisu N. Ivanišin ističe kako su prijevodi u *Slovincu* ustvari najvrjedniji dio časopisa.[19] U zadarskom se časopisu *Iskra* prikazuje stara i nova bugarska književnost,[20] Marin Sabić piše o ruskom romanu, o Tolstoju i Dostojevskom.[21] Sve su to povremeni prilozi koji su se pojavljivali ili godišnje jedanput ili svakih nekoliko godina. Posredništvo iz slavenskih književnosti u periodici koja je izlazila u Dalmaciji tijekom XIX. stoljeća nije bilo sustavno provođeno. Nekoliko prevoditelja i pisaca posredničkih članaka djelovalo je na dalmatinskom prostoru (uglavnom je riječ o Nikoli Šimiću, uredniku prvog i drugog tečaja *Iskre*, navedenom Marinu Sabiću, Stjepku Ilijiću i prevoditelju Vladimiru Bakotiću).

Razdoblje moderne u Dalmaciji uz tradicionalno najsnažniju recepciju talijanske književnosti donosi i najveću frekvenciju tekstova iz slavenskih književnosti, i to upravo one tri koje su imale najveći upliv na hrvatsku književnost tijekom romantizma: češka, poljske i ruske. Ne samo književna periodika već i popularni politički tjednici zadarski *Narodni list*, službena *Smotra dalmatinska*, zatim dubrovačka *Crvena Hrvatska*, splitska *Sloboda* i *Jedinstvo* donose velik broj informativnih članaka i prijevoda najznačajnijih pisaca navedenih književnosti. Poseban doprinos izgradnji posredništva iz slavenskih književnosti dali su tijekom moderne u Dalmaciji književnim prilozima časopis *Glasnik Matice dalmatinske*, drugi tečaj zadarskog artističkog časopisa *Lovor*, dubrovački časopis *Srđ*, i s nekoliko priloga splitski časopis *Novi vijek*.

---

[14] Usp. Nevenka Košutić-Brozović, "Evropski okviri Moderne" u: *Hrvatska književnost prema evropskim književnostima,* Zagreb, Liber/Mladost, 1970., str. 352.

[15] Češka kulturna sredina pružila je mladima mogućnost koju su tražili: ugledanje "na poprište velikih modernih pokreta." Vida Flaker, *Časopisi hrvatskog modernističkog pokreta*, Zagreb, HFD., 1977., str. 21.

[16] N.N. M Garčin, Ruski Novelista, *Iskra,* god. I./1884., br. 21, str. 81–82.

[17] Usp. K. Bakija, nav. dj., str. 164-165.

[18] N. Ivanišin, Časopis "Slovinac" i slovinstvu u Dubrovniku, *Rad JAZU,* knj. 324, 1962., str. 224.

[19] Usp. N Ivanišin, nav. dj. str. 225.

[20] Milka Pjerotić, Kratki osvrt na staru i novu bugarsku literaturu., *Iskra,* god. III/1886., br. 4, str. 29-31; br. 5, str. 40; br. 6, str. 50; br. 7, str. 58–59; br. 9, str. 74–75.

[21] M. Sabić, Ruski roman, *Iskra,* god. III/1886., br. 11, str. 86-85; br. 13, str. 101–102; br. 15, str. 121–123; br. 17, str. 136–137; br. 19, str. 149–150; br. 23, str. 183-185.

3. Tolstoj u dalmatinskoj periodici

Najznačajniji posrednik iz slavenskih literatura je bio službeni list dalmatinske vlade *Smotra dalmatinska* koji je izlazio od 1888. do 1918. Petar Kasandrić kao urednik sva trideset dva godišta ovih novina imao je dobro osmišljen i izgrađen program posredništva iz gotovo svih svjetskih literatura, ali s posebnim naglaskom na slavenske literature[22], napose na rusku literaturu. To okretanje *Smotre* prema slavenskim literaturama i reprezentativnom izboru pisaca, možemo pretpostaviti, uzrokovala je i situacija u Zadru koji je na razmeđu stoljeća pretežno grad s talijanskim stanovništvom ili s onim koji su se deklarirali kao Talijani. To potkrjepljuje jedna vijest iz splitskih novina *Slobode* iz 1907. godine. Naime, splitske novine komentiraju događaj kad se na ulici u Zadru zapjevala hrvatska pjesma.

No iščitavajući Kasandrićev prevoditeljski program iz ruske književnosti, moramo ga usporediti s Matičinom edicijom Slike iz svjetske književnosti sv. II, Ruski pripovjedači koju je napisao 1894. Milivoj Šrepel. Izbor pisaca i prijevoda u *Smotri* uvelike se podudara sa Šrepelovom studijom. U Kasandrića kao u Šrepela dominiraju ruski realisti Tolstoj, Garšin i Dostojevski, s tim da je Šrepel prikazao još sljedeće opuse: Turgenjevljev, Gončarov, Saltykovljev i Gogoljev. S druge strane u Šrepelovoj studiji istaknut je i razlog ruskog utjecaja na zapadnoeuropske književnosti. Prvenstveno ističe Turgenjevljeve romane i njegovu recepciju na zapadu kada je prepoznata vrijednost ruske književosti, ali i iznimno bogate kulture. On je samo otvorio put recepciji Tolstoja i Dostojevskog.[23]

U programu *Smotre* su zastupljeni uglavnom ruski realisti, osim Čehova riječ je o Dostojevskom, Tolstoju i Garšinu. Taj izbor govori i o Kasandrićevu usmjeravanju hrvatskih pisaca prema slavenskim uzorima, napose prema ruskim piscima. Pritom je najviše prostora dao pripovijestima, noveli, te crtici, što se i uklapa u žanrovsku opredijeljenost tijekom moderne (Poe, Hamsun, Kipling, Daudet, Čehov, Garšin, Wilde, Fogazzaro, Gorki i drugi). I skučenost novinskog podlistka nije mu dala mogućnost da objavljuje veće tekstove, poduže pripovijesti i romane. S druge strane svojim je snažnim književnim programom i izborom uvelike popularizirao i književnost. Naime time je širio književnost u sve slojeve naroda, što je i jedna od programskih smjernica mladih. Kako se službena *Smotra* čitala diljem Dalmacije (po uredima, župama, školama, tvornicama, pučkim i gradskim čitaonicama i sl.), onda je književnost doista prešla okvire usko stručne i književne publike i ušla u sve slojeve naroda. Kasandrić je, dakle, svoj izbor podredio recipijentima. Kada objavljuje toliko Tolstojevih legendi i bajki, onda su mu poticaj misli iz nekrologa: "Tu je on nauku izložio u četrnaest omanjih pripovjedaka

[22] "Ako pogledamo po jezičnim zajednicama, onda znatno vode slavenske literature ispred romanskih, za kojima (zahvaljujući engleskoj i američkoj književnosti) ne zaostaju mnogo ni germanske, a za njima slijede druge." Z. Rados, *Strana književnost u "Smotri Dalmatinskoj"*, Radovi FF u Zadru, 28(18), 1988/89, str. 126.

[23] "No za prvim pripoviestima Turgenjevljevim došla su njegova nova djela, javili su se rek bi slučajno prievodi djela Dostojevskog, Gončarova, i Lava Tolstoja. Čitatelji su se zapanjili; pa kad se pomolio cieli niz pripovjedača ruskih, evropska je kritika uvidjela pred sobom pojav, vriedan potanjeg zanimanja." M. Šrepel, *Ruski pripovjedači,* Zagreb, Matica hrvatska, 1894., str. 35.

i legendi koje je za narod izdao u javnost god. 1885 i koje smatraju jednima od najboljih radnja te vrste u književnosti sviju naroda. Te su knjižice proniknute visokim moralnim istinama i načelima koje opčaravaju i osvajaju ne samo svojom dubljinom i uzvišenošću, već i ruhom u koje su zaodjenute i primjerima, u kojima su živo predstavljena."[24] Nadalje Kasandrić kronološki prikazuje Tolstojevo djelovanje, napose se zadržavajući na njegovu dramskom stvaralaštvu: "No Tolstoj nije bio samo izvrstan novelist; on je bio i vrijedan dramatičar. To je pokazao i u dvjema dramama: Moć tmine (Vlast tame), koju je napisao god. 1886, i Plodovi prosvjećenja, koju je napisao 1889. U prvoj drami on je ocrtao mane i nevolje nižih slojeva naroda."[25] Kasandrićev izbor Tolstojevih novela možda se najbolje iščitava iz sljedećih misli o Tolstoju koje je napisao na kraju nekrologa "Jednom riječi glavni smjer i karakter Tolstojeve ličnosti i cijeloga njegova rada nalazi se u moralnome preobražaju i usavršenju čovječje ličnosti i cijeloga društva.(...) Radi tijeh njegovih visokih načela Tolstoj pripada cijelom čovječanstvu. Ruski i slavenski narod može se pak ponositi, što je iz njegova krila ponikao taj veliki genij, taj umni filozof etičar, taj idealist reformator."[26] Kasandrić je u listu objavio ukupno šesnaest Tolstojevih tekstova.[27]

Tolstoj je prisutan i u ostalim časopisima i novinama u Dalmaciji. U dubrovačkom časopisu *Srđ* objavljuju mu *Kavanu u Surati*[28] u br. 6. iz 1902., uz bilješku, gdje se očituje razlog prevodilaštva i otvaranja prema inozemnim literaturama pa i prevođenja Tolstoja, vrlo sličan onom iz Smotre: "Mi smo uvjereni da je zgodno iznosit prijevode glasovitijeh pripovijesti iz stranijeh književnosti, a navlaš iz bracke ruske, jer tijem se učimo da vajano što izvorno sastavimo, i da upoznamo tuđu književnost."[29] I u zadarskom *Narodnom listu* također nalazimo nekoliko Tolstojevih tekstova (prvi Tolstojev prijevod objavljen je 1888. *Sreća*, 27/1888., br. 44, str. 1–2.), a tijekom razdoblja moderne *Narodni list* posebno prati prilozima smrt Lava Nikolajeviča Tolstoja pa se u uvodniku objavljuje nekrolog 23. studenog, t.j. tri dana nakon smrti, a 3. prosinca 1910. novelu *Dva zakona* koja je izišla prvi put u *Jutru Rusije* 20. studenog 1910., na dan Tolstojeve smrti.[30] Drugi tečaj zadarskog časopisa *Iskra* također pridonosi recepciji Tolstoja u hrvatskoj književnosti, pa sam Nikola Šimić prevodi Tolstojevu novelu *Uzkrsna voštanica*.[31] I u dubrovačkim novinama *Crvenoj Hrvatskoj*[32] nalazimo zavidnu bibliogra-

---

[24] Petar Kasandrić, Tolstoj, *Smotra dalmatinska,* god. XXIII/1910., br. 94, str. 2.

[25] Isto.

[26] P. Kasandrić, nav. dj. str. 3.

[27] Tijekom Rusko-japanskog rata izašle su legende: *Kralj Asarhadon. Legenda.*, *Smotra dalmatinka,* XVIII/1905., br. 28, str. 1–2; *Tri pitanja. Legenda., Smotra dalmatinska,* XVIII/1905., br. 45., str. 1.; *Dvije bajke. Trud, smrt i bolest, Smotra dalmatinska,* XXIII/1910., br. 39., str. 1, *"To si ti". (Bajka), Smotra dalmatinska,* XXIII/1910., br. 75, str. 1–2.

[28] Pored toga objavljeni su mu tekstovi *Rad, smrt i bolest, Kralj Asarhardon, Legenda Aleksandra I*, i *Tri pitanj*a, usp. Nikola Tolja, *Književno značenje dubrovačkog časopisa "Srđ" (1902-1908),* Zadar, 1986, str. 250.

[29] Kavana u Surati, *Srđ,* I/1902., br. 6, str. 53.

[30] Dva zakona, *Narodni list,* god. IL/1910., br. 97, str. 1–2.

[31] *Iskra,* god. IV/1894., br. 7, 52-54.

[32] Josip Horvat podcrtava vrijednost *Crvene Hrvatske* ovim riječima: "Bila je jedna od najbolje uređivanih novina – ne vidi se da ju je uređivao novinar-početnik." Josip Horvat, *Povijest novinstva Hrvatske*, Zagreb, Stvarnost, 1962., str. 289.

fiju o Tolstoju. Fra Ivša Mijov prikazuje studiju Bassana Gabbe tiskanu u Milanu 1903. o Tolstoju.[33] Zatim tu je članak o Tolstojevu slavlju iz 1908. i prigodni članci o Tolstoju u godini smrti 1910.[34] U tim se tekstovima ističu bitne odrednice Tolstojeva rada i života, a napose pripadnost slavenskim narodima. Shodno tome piše se o Tolstoju kao duhovnoj i književnoj vertikali slavenskog svijeta: "I doista u nedjelju 21. ovog mjeseca raširila se cijelim svijetom kobna vijest o smrti slavnog Rusa, velikog Slavena, pravog čovjeka... Mi se Slaveni, pa zvali se Srbi ili Hrvati ili ma kako, osobito ponosimo, što je najveći živući veliki um, bio naš po krvi brat Sloven, Rus."[35] U osvit Prvoga svjetskog rata i u novinama koje su se okrenule opozicijskoj politici Hrvatsko-srpske koalicije, ovakvo identitetsko polazište je razumljivo. Najprije ga ističu kao duhovnu vrijednost svih Slavena, a onda zajedničkim nasljeđem Hrvata i Srba.

4. Čehov i dalmatinska periodika

Od ostalih ruskih pisaca u dalmatinskim objavama najprisutniji je Čehov, samo u *Smotri* objavljeno je četrnaest novela.[36] U tom izboru očituju se karakteristike Čehovljeva novelističkog opusa: oblikovanje karaktera nespretnih i nedoraslih ljudi koji se jednostavno u životu ne snalaze, a koji u svim odlukama i postupcima pokazuju nemoć i nespretnost. U humoreski *Tragikomično* (poznata danas i kao *Činovnikova smrt*) glavni lik (vrhovoditelj Červjakov) se ne može ispričati generalu Brizgalovu iz ministarstva za javne komunikacije na kojeg je kihnuo u kazalištu. To inzistiranje vrhovoditelja na isprici, dovodi do groteske. Zanimljivo je i kako je Kasandrić jednu te istu Čehovljevu novelu dvaput objavio u listu. Novela pod nazivom *Nesmotrenost* objavljena je 1904. u br. 22, str. 1. a u njoj Čehov prikazuje Petra Petroviča Strižina i njegovu neutaživu žeđ za alkoholom zbog koje u mraku popije čašu petroleja. Prijevod iz 1904. je potpisan i preveo ga je Pavao Mitrović, dok onaj iz 1908. godine ne ističe ime prevoditelja.[37] Slično crta karakter nadkonduktera Potijagina u noveli *Ah, ti putnici!* (objavljena u br. 15 iz 1905. godine) koji je odlučio prestati piti, ali popušta zbog stresa na poslu i nemogućeg putnika. Labav karakter Potijagina upravo donosi onu Čehovljevu neutaživu impresionističku narav, glad za prenošenjem podražaja iz života.[38] Čudotvoran liječnik donosi

---

[33] Bassano Gabba (Dottrine religiose e sociali del conte L. N. Tolstoj. Milano. Fratelli Travez. 1903.), *Crvena Hrvatska,* XI/1903., br. 44, str. 1.

[34] To su sljedeći članci: Prijevod članka D Merjkowsky, Lav Tolstoj, *Crvena Hrvatska,* XVIII/1908., str. 2-4.; *Š: Umro je..., Crvena Hrvatska,* god. XX/1910., br. 95., str. 1; *Lav Nikolajević Tolstoj, Crvena Hrvatska,* god. XX/1910., br. 95 (od 26. studenoga op. R. B.), str. 2-3; *Iz života Lava Nikolajevića Tolstoja, Crvena Hrvatska,* god. XX/1910., br. 99, str. 2-3.; i objavljeno predavanje N. Kolina, *Tolstoj kao pisac, filozof i umjetnik, Crvena Hrvatska,* god. XXI/1911., br. 46, str. 2-3.

[35] Lav Nikolajević Tolstoj, *Crvena Hrvatska,* god. XX/1910., br. 95., str. 2.

[36] Prvi Čehovljev tekst objavljen je u Smotri 1891: *Tokar Petrov, Pripovijetka, Smotra Dalmatinska,* god. IV/1891., br. 89, str. 1-3.

[37] *Nesmotrenost, Smotra dalmatinska,* god. XVII/1904., br. 22, str. 1. i *Nepažnja, Smotra dalmatinska,* god. XXI/1908., br. 39., str. 1.

[38] "Uostalom, upravo je Tolstoj među prvima usporedio Čehovljeve postupke sa slikarstvom francuskih impresionista. Čehov naime, prvenstveno prenosi na čitaoca svoj osjećaj života, dojmove, ugođaje i raspo-

opet nemogući obrat i spoznaju glavnog lika, generalice, da je prevarena od siromašnih pacijenata. Naime dolazeći k njoj koja je "liječila" desetak godina kudili bi liječnike, neprestano je hvaleći, ali bi kako je bila bogata, tražili usluge nakon toga hvaljenja i otvaranja.[39] Vrhunac Čehova u *Smotri dalmatinskoj* je objava njegove novele *Strašna noć*,[40] gdje se zaplet događa na pogrešnim zaključcima aktera nakon spiritističke seanse. Novela je ispunena bizarnim slikama koje izaziva nesporazum, a obrat donosi pisamce u koje su našli u lijesu u kojem im prijatelj ističe svoju nevolju s ovrhom zbog koje je kod svojih prijatelja sklonio najskupocjenije ljesove. U *Smotri dalmatinskoj* prijevodima Čehova postigla se sinkronija, jer je upravo u tim godinama Čehov stvarao svoja ponajbolja djela. S druge strane izborom Čehova uredništvo se opredijelilo za modernog pisca, presudnog za razvoj suvremene svjetske novelistike i time nakon niza prijevoda pisaca starije generacije odgovorilo potrebama razvoja hrvatske književnosti. I dubrovački *Srđ* objavljuje nekoliko Čehovljevih novela i crtica.[41]

5. Ostali ruski pisci

Iza Čehova najprisutniji ruski pisac u *Smotri* je Vsevold Mihajlovič Garšin (prevedeno mu je i objavljeno devet novela), za kojega se interes u dalmatinskoj periodici javlja "sinkrono" (kako ističe Flaker u svom primjeru za Šćedrina), jer Iskra donosi njegov tekst 1884., dakle, još za njegov aktivna djelovanja. U *Smotri dalmatinskoj* Kasandrić ga predstavlja u prvom godištu lista 1888. (također još u godini života) prijevodom *Pripovijetke*.[42] Dakle, i ovdje je postignuta "sinkronizacija", a Garšin je prisutan u listu i početkom dvadesetog stoljeća, jer se tekstovi prevode i u drugom desetljeću XX. stoljeća. U *Smotri* mu je izašao reprezentativan izbor, pa čak i prvijenac koji je izazvao u Rusiji interes čitatelja i kritike. Riječ je o prijevodu *Ranjenika*, koji u izvorniku nosi naslov *Četyre dnji*[43] gdje je prikazana patnja ranjenika koji je izdržao četiri dana ostavljen na ratištu. Prikaz rata i vojnika u Garšina je uspio što ističe i Šrepel, prenoseći ocjenu ruske književne kritike i čitatelja.[44]

I Maksim Gorki je prisutan u Smotri, pa je *Smotra* uz ruske klasike Tolstoja i Dostojevskog[45] objavila najpoznatije ruske noveliste i predstavnike moderniteta.

loženja." A. Flaker, *Novija ruska književnost,* Čehov, *Povijest svjetske književnosti,* knj. 7, Zagreb Liber/Mladost, 1975., str. 341.

39 *Čudotvoran liječnik*, Ruski napisao A. Čehov, preveo D. L., *Smotra dalmatinska,* god. XIX/1906., br. 6, str. 1.

40 *Smotra Dalmatinska,* god. XX/1907., br. 94, str. 1–2.

41 Usp. N. Tolja, nav. dj., str. 248.

42 *Smotra dalmatinska,* god. I/1888., br. 76, str. 1–2; br. 77, str. 1–2.

43 *Ranjenik. crtica s bojnog polja.* Napisao V. M. Garšin, preveo Š., *Smotra dalmatinska,* XXV/1912., br. 65, str. 1; br. 66, str. 1; br. 67., str. 1.

44 "Mučno je, gotovo nemožno ruskom piscu poslije vojničkih tipova Lava Tolstoja narisati vojnika i oficira, koji se nebi opominjao kojeg lica u vojnim romanima i pripovijestima ovoga velikog pisca. Pa je ipak Garšinu i u tom pošlo za rukom stvoriti novih tipova, novih lica. I drugi su se dali na taj led, ali su se poklizli..." M. Šrepel, *Ruski pripovjedači,* Zagreb, Matica hrvatska 1894., str. 244.

45 *Pošten lupež, Smotra dalmatinska,* god. IV/1891., br. 49, str. 1; br. 52, str. 2–3; br. 54, str. 1–2; br. 55, str. 1-3 i *San smiješnog čovjeka.* "Iz dnevnika piščeva", *Smotra dalmatinska,* god. XVI./1903, br. 37, str. 1–2.

Maksima Gorkog predstavlja čitateljima i dubrovačka *Crvena Hrvatska* i zadarski *Narodni list*. U *Crvenoj Hrvatskoj* Arsen Wenzelides 1903. piše o Gorkomu kao piscu koji je imao snažnu recepciju u sve europske književnosti. U *Crvenoj Hrvatskoj* se piše i o premijeri Gorkijeve drame u Berlinu 1903., a prevodi se i pripovijetka *Vanja* 1906.[46]

6. Ostale slavenske književnosti u dalmatinskoj periodici

Poljska je po frekvenciji druga slavenska književnost o kojoj se u dalmatinskim novinama i časopisima piše i iz koje se objavljuju prijevodi, ali niti približno recepciji ruske književnosti. Henrick Gluck u *Crvenoj Hrvatskoj* predstavlja poljsku suvremenu pjesnikinju Kristinu Zalesku[47], a donosi i nekoliko članaka o recepciji hrvatske književnosti u Poljskoj. Naime iste 1904. objavljuje tekst Rukopisi *Osmana* u Poljskoj.[48] U *Crvenoj Hrvatskoj* objavljeno je i nekoliko prikaza poljske književnosti. Prvi prikaz objavljen je 1901., a autor koji se potpisuje kao Dubrovčanin piše o adaptaciji Sienkiewiczevog romana *Quo vadis* za kazalište i kazališnoj izvedbi u Beču (u br. 36). Objavljuju se prijevodi poljskih književnika Boleslawa Prusa (Faraun)[49] i Wladislawa Reymonta (*U pruskoj školi.* Preveo J. O.)[50] koje je preveo dubrovački prevoditelj i pisac Josip Onyskiewicz. O poljskoj književnosti piše u zadarskom *Lovoru* Julije Benešić iznoseći značajke najnovijeg djela Stanislawa Reymonta *Seljaci* koje je tiskano 1903. i 1904. – prvi i drugi dio, Jesen i Zima. Sadržaj je izazvao, kako piše Benešić velike kritike u poljskoj javnosti, jer su Reymonta napadali kao pornografa, ali s druge strane je kritika pronašla u njemu snagu moderne književnosti – književnu slobodu. No Benešić hvali ovaj Reymontov roman te povlači paralelu Reymont – Bertić, kojemu će se približiti, kako ističe, "ako zagrabi dublje u život i usavrši svoj stil."[51] U zadarskom časopisu *Lovor* je nepoznati kritičar (šifra X.) prikazao i dramski opus Stanislava Wyspianskog.[52] U *Glasniku Matice dalmatinske* 1901., 1902. i 1903. objavljeno je u rubrici Književna pisma velik broj informativnih članaka (prikazuju se gotovo sve europske književnosti), napose se piše o poljskoj književnosti, a Branko Dreschler-Vodnik prikazao je knjigu o hrvatskom preporodu koju je napisao poljski slavist Zdziechovski "Poljska".[53]

---

46 To su tekstovi: Arsen Wenzelides, Maksim Gorki, *Crvena Hrvatska,* god. XIII/1903., br. 5, str. 2–3; *"Noćno Zakloništе" drama Maksima Gorkoga, Crvena Hrvatska,* god. XIII/1903., br. 9, str. 1–2. i prijevod *Maksim Gorki, Vanja, Crvena Hrvatska,* god. XVI/1906., br. 22, str. 1–2; br. 23, str. 2–4; br. 24, str. 1–2; br. 25, str. 2–4, br. 27, str. 2–4.

47 *Iz Krakowskih uspomena* – Pjesme Kristine Zaleske, *Crvena Hrvatska,* god. XIV/1904., br. 24, str. 1.

48 *Crvena Hrvatska,* god. XIV/1904., br. 12, str. 1.

49 *Crvena Hrvatska,* god. XVI/1906., br. 39, str. 2–3; br. 40, str. 2–3.

50 *Crvena Hrvatska,* god. XXI/1911., br. 62, str. 2–3.

51 J. Benešić, W. St. Reymont, *Lovor,* god. I., knj. I., sv. II, 1905, str. 58.

52 Stanislaw Wyspianski, *Lovor,* god. I, knj. II, 1905., str. 60–61.

53 M. Zdziechovski: Odrodzenie Chorwacyi w wieku XIX., *Glasnik Matice dalmatinske,* god. II, knj. II, sv. III, 1902., str. 292–299.

U splitskom časopisu *Novi vijek* 1897. objavljen je članak Henrik Sienkiewicz[54] Naravno riječ je o piscu starije generacije, a kako je *Novi vijek* tada stao na stranu starih, objavljuje tekst o realizmu. Zanimljivo da je u *Novom vijeku* objavljeno vrlo malo članaka o stranim književnostima, što je u duhu starih, koji su oštro napadali tu žeđ mladih za upoznavanjem stranih literatura. U tekstu o Sienkiewiczu stavljen je pečat na njegovu novelistiku, a prikaz završava ulomkom iz romana *Quo vadis*. Još je samo jedan prilog izišao u Tresićevom *Novom vijeku* o slavenskim književnostima, gdje Ivan Bulić ocjenjuje prijevod Mirka Divkovića Turgenjevljevih *Lovčevih zapisa*. Bulić govori o neusklađenosti prijevoda s hrvatskim jezikom, tj. da je prevoditelj koristio mnogo tuđica u tekstu, npr. barut = puščani prah; konak = noćište."[55]

Pojedini splitski politički tjednici vrlo rijetko donose prijevode i posredničke članke iz slavenskih literatura (npr. *Sloboda*), što nije u skladu s njihovom političkom usmjerenošću koja naginje slavenskim, u ovom slučaju južnoslavenskim/jugoslavenskim integracijama.[56] Njihovi programi više su ispunjeni političkim sadržajem, a manje su usmjereni prema književnim temama što dijelom donosi odgovor na tu izrazitu deficitarnost u usporedbi s ostalom dalmatinskim periodicima tog razdoblja. Isti slučaj je i sa splitsko-dalmatinsko-zagrebačkim listom *Val* koji je bio kratkog daha (svega su izišla četiri broja), ali je i taj periodik bio više usmjeren na politička pitanja.[57]

Jedino je još Češka književnost razmjerno dobro predstavljena u dalmatinskim časopisima, novinama i godišnjacima. Opet je presudnu ulogu u posredništvu odigrala *Smotra dalmatinska* koja je prevela više novela Jana Nerude – ukupno četiri, a najvrjednija je Našli jadi i jadnika iz najuspješnije Nerudine zbirke novela Malostranske priče (u br. 36 iz 1905.). U *Smotri* je objavljen i prijevod pripovijesti *Vatra* Svatopluka Čeha (u br. 64 iz 1912.). U *Glasniku Matice dalmatinske* objavljeno je nekoliko informativnih pregleda novije češke književnosti, a najvrjedniji je članak Branka Dreschlera Noviji pojavi u književnosti i umjetnosti, gdje Vodnik iscrpno piše o gotovo svim recentnim piscima i objavama u češkoj književnosti od Brezine do Wintera.[58] U zadarskom *Glasniku Matice Dalmatinske* objavljen je i prikaz Češka. (Položaj i literarna produkcija najmlađe generacija), u kojem F. D. Marušić piše o povijesnoj drami V. Otomara *Mistr Jan Hus*, poeziji Karela Rožeka i romanu Antonina Sove.[59] U *Smotri* su objavljeni i prijevodi bugarskog književnika Ivana Vazova te se pisalo informativno o bugarskoj književnosti. Od susjednih slavenskih književnosti ni jedna nije predstavljena kao navedene književnosti.

---

54 Henrik Sienkiewicz, *Novi vijek,* I/1897., br. 3, str. 157–162.

55 *Novi vijek,* god. II/1898., br. 12, str. 743.

56 "U navedenom razdoblju u Splitu izlazi nekoliko periodika i listova: Naše jedinstvo (tri puta tjedno), Sloboda urednik Josip Smodlaka, vođa jugoslavenski izrazito nastrojene Pučke (demokratske) stranke koja je okupljala znatan broj splitske inteligencije izlazila je dva puta; Pučki list izlazio je svakih petnaest dana. Pučka sloboda (tjedno); tjednik je bio Dan, a Jug s uredništvom Milana Marjanovića, izlazio je mjesečno (...)" Ivan J. Bošković, *Orjuna, ideologija i književnost,* Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada, 2006., str. 37.

57 Usp. Ivan J. Bošković, nav. dj., str. 53.

58 Novi pojavi u književnosti i umjetnosti, *Glasnik Matice dalmatinske,* god. I knj. I, sv. IV. 1902., str. 426–435.

59 *Glasnik Matice Dalmatinske,* god. II., knj. II., sv. II., 1902., str. 197–202.

Tek se s nekoliko tekstova piše o slovenskoj književnosti, npr. Mlada slovenska lirika (autora Arsena Wenzelidesa), gdje su predstavljena četiri suvremena slovenska liričara: Kette, Murn-Aleksandrov, Cankar i Župančič (u *Narodnom listu*, u br. 6 iz 1903.). Srpska književnost u navedenim dalmatinskim publikacijama nije često predstavljana tijekom hrvatske moderne, osim, kako smo istaknuli u splitskoj *Slobodi* i u nekoliko književnih pisama i članaka o srpskim piscima koje je u *Glasniku Matice dalmatinske* objavio Marko Car[60], a u časopisu *Srđ* se povremeno objavljuju i srpski pisci (tako u nekoliko navrata nailazimo na Sremčeve, Ćorovićeve i Šantićeve tekstove).

7. *Sloboda* i *Jedinstvo* kao posrednici

Splitske novine *Sloboda* su iz slavenskih literatura referirala samo o Tolstoju i to tri dana nakon Tolstojeve smrti nekrologom s naslovom Tolstoj (u br. 133[61]) *Sloboda* također obilježava na prvoj stranici godišnjicu Tolstojeve smrti.[62] U skladu s politikom hrvatsko-srpskih približavanja u listu se predstavljaju srpski pisci Lazar Kostić, Simo Pandurović i Vladislav Petković Dis, a Vladimir Čerina se javlja dopisima iz Beograda.[63] Hrvatski pisci zastupljeni su sa svega nekoliko priloga.[64] Drugi splitski list koji je izlazio utorkom i petkom *Jedinstvo* (glasilo Hrvatske narodne stranke) tijekom devedesetih godina 19. i početkom dvadesetog stoljeća i tek rijetko donosi književne priloge, ali "slavensku orijentaciju" ipak nalazimo. Umjesto uvodnika *Jedinstvo* donosi (br. 25, 1903) članak Lav Tolstoj, i to na temelju biografije V. Solovjeva, a koju je za list priredio Lav Julijević. U članku se polemizira s prikazom Tolstoja u *Slavenskoj misli*, a autor iznosi sve važnije detalje iz Tolstojeva života govoreći o neprimjerenim prikazima piščeva života i rada u europskoj periodici (osobito francuskoj) pa tako i u hrvatskoj. Od značajnijih posredničkih tekstova u *Jedinstvu* je izišao tekst Aleksandar Sergejevič Puškin koji je prilog lista proslavi stogodišnjice rođenja pisca. Ističe se sveslavenski kontekst proslave i značenje Puškina u cijelom slavenskom svijetu kao ruske i slavenske pjesničke veličine: "Njegova lirika, koja ga meće na prvo mjesto izmegju svih ruskih pjesnika – ruska je i slavenska. (...) Sa ovog gledišta mi Hrvati morali smo se dostojno sjetiti 100-godišnjice njegova rogjenja, kao što se sjetismo. (...) i mi ponosni da smo ogranak velikog slavenskog plemena, da smo braća takvog naroda, koji može da svijetu podaje velikana, da se i najokorjeliji naši dušmanin pred njima klanja, klanjamo se i mi sjeni tog ruskog velikana, i nehinjeni, oduševljeni usklik vije nam iz srca i duše: Slava

---

[60] Npr. Književna pisma Srpska (Iz novije književnosti), *Glasnik Matice dalmatinske,* god. I., knj. I., sv. II., 1901., str. 193–200; *Srpska. (Noviji pjesnici), Glasnik Matice dalmatinske,* god. I., knj. I, sv. IV., 1902., str. 422–426. i dr.

[61] *Sloboda,* god. IV/1910., br. 133, str. 1.

[62] Lav Nikolajević Tolstoj, *Sloboda,* god. V/1911., br. 91, str. 4.

[63] Iz prijestolnice bez maske, *Sloboda,* god. VI/1912., br. 95, str. 2.

[64] Između ostalih izlazi prikaz Begovićeve drame *Gospogja Walewska*, *Sloboda,* II/1906., br. 27, str. 2; br. 28, str. 2; Cipiccovog romana *Pauci, Sloboda,* VI/1910., br. 42, zatim nekrolog Janku Poliću Kamovu, *Sloboda,* VI/1910., br. 100, str. 2–3, kojeg je potpisao Vladimir Čerina.

Aleksandru Sergejeviću Puškinu."[65] U *Jedinstvu* je još svega nekoliko tekstova vezano za Rusiju. Tijekom Rusko-japanskog rata izišla je crtica *Simje Pobjediši* koja je potpisana sa " S. P. Vjedomasti" (br. 45. od 1904.) i tekst Na željezničkoj postaji u Petrogradu kojeg je potpisala M Laudoava-Hržicova (ubr. 92 iz 1904.).

8. Zaključak

Tijekom moderne u hrvatskoj književnosti ostvaren je posrednički program iz gotovo svih svjetskih književnosti, a jedan od najsnažnijih posredničkih programa je onaj iz *Smotre dalmatinske*.[66] U tom razdoblju u Dalmaciji, ali i na cijelom jadranskom prostoru razvila se živa posrednička aktivnost koja snažno pridonosi cjelokupnom posredništvu u hrvatskoj moderni posebice iz slavenskih književnosti[67] (najviše iz ruske). U časopisu *Srđ,* prema zastupljenim autorima, ruski su odmah iza francuskih autora, također prema objavljenim djelima, a prema objavljenim prilozima ruska je iza talijanske književnosti.[68]

Iako je urednik *Smotre* Petar Kasandrić predstavio gotovo sve velike književnosti, i to s reprezentativnim izborom, najviše je prostora u književnom podlistku dao ruskim modernistima i ruskim klasicima: Gorkomu, Čehovu, Dostojevskom., Garšinu i *par excelence* Tolstoju, za kojeg je periodika u Dalmaciji pokazala najviše interesa. Inzistirao je na prijevodima njegovih *Pučkih pripovijesti*, a u informativnim člancima pisao je o njegovoj drami *Moć tmine* koja je utjecala na Kosorov *Požar strasti*. Već onovremena kritika ističe taj utjecaj, pa u predgovoru Matičinog izdanja iz 1912. Branimir Livadić podcrtava egzemplarni utjecaj ruske na hrvatsku književnost: "Argument Ilarijin pun je čuvstvene naivnosti, koja kao u Tolstoja uvjerava mimo svaku razumnu nelogičnost."[69] Provodeći svoj književni program u podlistku opredijelio se za novelu i pripovijetku, što se uklapa u žanrovsku opredijeljenost razdoblja. Književna i politička periodika iz Dalmacije glavni je posrednik iz romanskih književnosti, napose talijanske, ali iz istraženog korpusa vidljivo je da je vrsnim prijevodima iz slavenskih književnosti bitno pridonosila ostvarenju novog i bogatog književnog programa koji započinju, osmišljavaju i provode mladi u funkciji potrebe novog razvojnog ciklusa hrvatske književnosti. Premda se radilo većim dijelom o klasicima, a ne onim modernim piscima (manjim dijelom) treba istaknuti Marjanovićevu misao u knjizi *Iza Šenoe* koju je podcrtao Slavko Ježić u svojem pregledu hrvatske

---

65 Aleksandar Sergejevič Puškin, *Jedinstvo,* god. VI/1899., br. 47, str. 1.

66 "Osnovna je karakteristika "Smotre", da u svom podlistku posvećuje veliku pažnju stranoj književnosti. Očito je, da urednik želi svoje čitače što bolje upoznati sa književnim dostignućima stranih naroda, jer to smatra uslovom za bolji razvoj naše književnosti." Vjekoslav Maštrović, "Smotra Dalmatinska" i Petar Kasandrić, *Jadranski zbornik,* god. III/1958., Rijeka – Pula, str. 377.

67 Nevenka Košutić-Brozović ističe kako su mladi oko bečkog časopisa Mladost u svojem programu istaknuli i posredništvo iz slavesnkih literatura, ali tu programsku smijernicu nisu ostvarili kako su planirali. Usp. N. Košutić-Brozović, Časopis hrvatske moderne "Mladost" i strane književnosti, *Rad JAZU*, knj. 341, 1965., str. 241.

68 Usp. Nikola Tolja, nav. dj., str. 253.

69 Branimir Livadić, *Predgovor* u: Josip Kosor, *Požar strasti,* Zagreb, Matica hrvatska, 1912., str. 7.

književnosti, o gladu mladih za svim onim što im je bilo nepoznato: "Modernu je kasnije okarakterizirao Milan Marjanović ovako: "Postili smo duševno i oslabili. Pa koje je čudo onda da nas je zahvatila u onoj formi "Moderna" upravo epidemično? A "moderno je bilo sve, o čem dotad nismo čuli."[70] Treba istaknuti, da su uz rusku književnost u dalmatinskim novinama i časopisima značajno predstavljene poljska i češka književnost, te se ponavlja ona poznata paradigma iz hrvatskog književnog romantizma tijekom moderne. To su tri glavne književnosti iz slavenskog svijeta za koje najviše pokazuje interes hrvatska književnost. Časopisi i novine iz Dalmacije bitno ostvaruju programatske zadatke s početka moderne što je vidljivo iz prikazanog korpusa.

Posredovanje iz slavenskih književnosti u časopisima i novinama koja su izlazile u Dalmaciji od samih početaka pridonosi građenju slavenskog identiteta i ostvaruje se s obzirom na političku usmjerenost publikacije i ideološkog pogleda razdoblja. Tako možemo pratiti funkciju izgradnje slavenskog identiteta u hrvatskoj posredničkoj literaturi od romantičara pa sve do razdoblja hrvatske moderne. Slavenski identitet bio je u funkciji velikih brojeva u opreci s Germanima i Romanima, te Mađarima, a kasnije u funkciji razvijanja južnoslavenske uzajamnosti i povezivanja (od pedesetih godina što se reflektira u Zabavniku *Dubrovnik*, dubrovačkom časopisu *Slovincu* zatim u nekim banovinskom tiskovinama, i osobito u programu JAZU tijekom druge polovice XIX. stoljeća[71]). Tijekom razdoblja hrvatske moderne napose se izdvaja ime Lava Nikolajeviča Tolstoja kao vodećeg imena u posredništvu iz slavenskih literatura u dalmatinskim časopisima i novinama koje pridonosi i identitetskim slikama s obzirom na političku usmjerenost pojedinih listova (npr. dubrovačke *Crvene Hrvatske* i splitske *Slobode* koji se okreću prema aktualnoj politici hrvatsko-srpskih približavanja, odnosno južnoslavenskim integracijskim procesima). Izbor djela više se odnosi na reprezentativne pisce prethodnog razdoblja (uglavnom se prevode slavenski klasici, iz razdoblja realizma) uz povremene prijevode predstavnika "slavenskih" i europskog moderniteta – Čehov, Andrejev, Gorki, Wyspianski, Prus, Reymont i drugi.

Dalmatinske novine i časopisi odigrali su značajnu ulogu u posredništvu među literaturama, te se može zaključiti kako su ostvarili bitnu programatsku smjernicu moderne. Pritom se ističe ime Petra Kasandrića – koji doduše po svojim godinama pripada starijoj generaciji – kao glavnog pokretača posredništva i prevoditeljstva u Dalmaciji. Konačno, može se istaknuti kako su slavenske književnosti nakon ulaska u hrvatski književni krajolik tijekom romantizma u drugoj polovici devetnaestog stoljeća bitno pridonijele (osobito ruska) razvoju hrvatske književnosti za realizma, a da slavenski utjecaj nije jenjao ni u doba moderne kada je imao znatan utjecaj na pojedine književne opuse ostvarene u navedenom razdoblju.

---

[70] Milan Marjanović u: Slavko Ježić, *Hrvatska književnost (od početaka do danas 1100–1941),* Zagreb, Naklada A. Velzek, 1944. str. 321.

[71] "Sav politički i kulturni život šesdesetih i sedamdesetih godina stoji u znaku jugoslavizma, što ga je zastupao Strossmayer i liberalna narodna stranka, i koji nadovezuje na tradiciju ilirizma.(...) Nekadanji pak ilirski panslavizam nasljeđuje slavenofilstvo, podržavano živom vjerom u veliku budućnost Slavestva." Slavko Ježić, *Hrvatska književnost (od početaka do danas 1100–1941.),* Zagreb, Naklada A. Velzek, 1944., str. 264–265.

Literatura

Bakija, Katja, *Knjiga o "Dubrovniku", 1849-1852.*, Erasmus naklada, Zagreb, 2005.

Bošković, Ivan, *Orjuna, ideologija i književnost*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2006.

Brešić, Vinko, *Čitanje časopisa*, Matica hrvatska, Zagreb, 2005.

Flaker, Aleksandar, "Prijevodi s ruskog i hrvatska književnost 1836. – 1892", u: *Hrvatska književnost prema evropskim književnostima*, Liber/Mladost, Zagreb, 1970., str. 259-280.

Flaker, Aleksandar, "Novija ruska književnost", Čehov, u: *Povijest svjetske književnosti*, knj. 7, Liber/Mladost, Zagreb, 1975., str. 269-404.

Flaker, Vida, *Časopisi hrvatskog modernističkog pokreta*, HFD, Zagreb, 1977.

Horvat, Josip, *Povijest novinstva Hrvatske*, Stvarnost, Zagreb, 1962.

Ivanišin, Nikola, "Časopis "Slovinac" i slovinstvo u Dubrovniku", Rad JAZU, knj. 324, 1962, str. 171-245.

Jagić, Vatroslav, "Plodovi književnosti hrvatsko-srbske od posljednje dvie godine", Vienac, I, br. 3, str. 66-69.

Ježić, Slavko, *Hrvatska književnost*, Naklada A. Velzek, Zagreb, 1944.

Košutić-Brozović, Nevenka, Časopis hrvatske moderne "Mladost" i strane književnosti, Rad JAZU, knj. 341, 1965., str. 231-262.

Košutić-Brozović, Nevenka, "Evropski okviri Moderne" u: *Hrvatska književnost prema evropskim književnostima*, Liber/Mladost, Zagreb, 1970, str. 345-363.

Košutić-Brozović, Nevenka, "O problemu slavenske orijentacije u hrvatskoj književnosti", Croatica, god. I, sv. I, 1970, str. 167-193.

Livadić, Branimir, Predgovor u: *Josip Kosor, Požar strasti*, Matica hrvatska, Zagreb, 1912. str. 3-10.

Maštrović, Tihomil, "Kroatizam Ante Kuzmanića i Zore dalmatinske", u: *Nad Jabukama vile Hrvatice (kroatističke studije)*, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2001., str. 89.

Maštrović, Vjekoslav, *Jadertina Croatica* I. i II. dio, JAZU, Zagreb, 1954.

Maštrović, Vjekoslav, "Smotra Dalmatinska i Petar Kasandrić", Jadranski zbornik, god. III/1958., Rijeka-Pula, str. 371-383.

Peričić, Helena, *Posrednici engleske književnosti u hrvatskoj kritici u razdoblju od 1914. do 1940. godine*, Hrvatsko filološko društvo, Biblioteka književna smotra, Zagreb, 2003.

Rados, Zvjezdana, Strana književnost u "Smotri Dalmatinskoj", Radovi FF u Zadru 28(18)(1988/89), str. 125-146.

Šenoa, August, "Naša književnost" u: *August Šenoa*, knj I., Zora, Matica hrvatska, Zagreb, 1964.

Šrepel, Milivoj, *Ruski pripovjedači*, Matica hrvatska, Zagreb, 1894.

Tolja, Nikola, *Književno značenje dubrovačkog časopisa "Srđ"* (1902-1908), (doktorska disertacija), Zadar 1986.

SUMMARY
Robert Bacalja
SLAVIC LITERATURES IN DALMATIAN PERIODICALS IN THE PERIOD OF CROATIAN MODERNISM

The paper analyzes translations and mediatorial articles from the Slavic literature published in Dalmatian newspapers and periodicals which contribute most to mediation during the period of Croatian Modernism. While periodicals in Dalmatia traditionally mediates from the Roman literature, especially from the Italian, in the examined corpus can be seen the remarkable reception of Slavic literature, particularly Russian. The paradigm of the most recognized culture and literature in non Slavic world is desirable identity basis of the Croatian literature as a part of a large Slavic stem from romanticism to modernism. Mediation of Slavic literatures is examined on the corpus of newspapers and periodicals published in Dubrovnik, Split and Zadar (*Crvena Hrvatska, Srđ, Sloboda, Jedinstvo/Novo jedinstvo, Novi vijek, Narodni list, Smotra dalmatinska, Iskra, Glasnik Matice dalmatinske, Lovor*, etc.).

Keywords: *Croatian modernism; mediation; translation; Dalmatian periodicals; Russian literature; Slavic identity*